

A bélyeg rövid története

Prokai Piroska

műszaki tanár, Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könnyűipari és Környezetmérnöki Kar
Médiatechnológiai és Könnyűipari Intézet

A bélyeg postai küldeményekre felragasztható és azok bérmentésére szolgáló, kisméretű, többnyire színes nyomtatású postai értékcsikk. Szolgálhat különböző illetékek, állami és szervezeti díjak befizetésének igazolására is. Elsődleges feladatán túl a bélyeg képi vagy szövegi tartalmával a kibocsátó állam kulturális és ideológiai helyzetéről, történelméről, mindennapi életéről is tájékoztat. Anyagi vonzata mellett magas esztétikai és szakmai értéket képvisel. Ezek a művészi alkotások többféle formában kerülnek piacra, sokszínűségük és kifejező értékük megszámlálhatatlan (1).

A bélyegek forgalomba hozatalát kizárólagosan a Magyar Posta, illetékbélyegek és közteherjegyek esetén a Pénzügyminisztérium, emlékévek esetén a MABÉOSZ (Magyar Bélyeggyűjtők Országos Szövetsége), esetenként a MAFITT (Magyar Filatéliai Tudományos Társaság), mint kibocsátó rendelheti meg.

Az első bélyegek

1837-ben, Angliában Rowland Hill javaslatát az angol posta elfogadta és 1840. május 6-án kiadta a világ első postabélyegét, a penny portós bélyeget (1. ábra) (2). A posta bélyegének megjelenése megváltoztatta, egyszerűsítette a postai kezelést. Olcsóbbá tette és meg is sokszorozta a korábban drága levélforgalmat. Ahhoz, hogy a postát minél többen vegyék igénybe, az árakat csökkenteni kellett. A bérmentesítési és kezelési reformnak nagy sikere volt.



1. ábra. 1840. májusában kiadott Black penny, a világ első postabélyege

A bélyeg sikerét bizonyítja, hogy 1840-50 között gyors ütemben csatlakoztak Angliához USA, Brazília, Svájc postái, majd a franciák, a bajorok és a belgák. 1874-ben pedig német kezdeményezésre megalakult az Egyetemes Postaegyesület, az Union Postale Universelle (UPU), amely a mai napig szervezi és koordinálja a világrészeket összekötő postaforgalmat.

Hazánkban az 1848-as polgári forradalom és szabadságharc idején az első magyar postabélyeg kiadását tervezték. Than Mór festőművész 1848. július 3-án benyújtotta javaslatát és saját tervezésű rajzát az első magyar postabélyegre. Ennek kivitelezését azonban a szabadságharc bukása megakadályozta, így kinyomtatni már nem tudták. Than Mór tusrajzzal készített bélyegtervét (2. ábra) 1920-ban Jászai Emánuel János nyomtatta ki.



2. ábra. Than Mór bélyegterve (1)

A szabadságharc leverése után a magyar posta elvesztette függetlenségét és, mint az Osztrák Császárság egyik tartománya az osztrák birodalmi posta részévé vált. Magyarországon az 1850-es évek közepén kezdődött a bélyeg használata. Ausztria postabélyegeit 1867-ig használták országunkban, melyek kétféle sasos címet vagy az uralkodó portréját ábrázolták (2).

1871. május 1-jén bocsátották forgalomba az első, az Állami Nyomdában készített könyomtatású bélyegeket, majd megkezdték a réznyomtatású bélyegek gyártását, melyek fokozatosan felcserélték a könyomtatású bélyegeket (3. ábra).



3. ábra. Kőnyomatású és réznyomatású bélyeg (1871) (2)

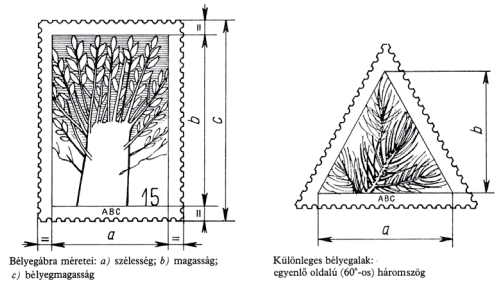
Később megjelentek a mélynyomatási technológiával, majd az ofset-technológiával készített bélyegek. A reprodukációs technika, valamint az ofset-nyomatás fejlődésével (gépi berendezések, nyomathordozó, festék és nyomtatási segédanyagok) az ofset-nyomatással készített bélyegek színintenzitás, árnyalati terjedelem és részletgazdagság vonatkozásában utolérték a mélynyomatással készült bélyegek minőségét, és mivel előállításuk lényegesen olcsóbb lassan egyeduralkodóvá váltak a bélyegpiacon. A Pénzjegynyomda Zrt. 1949-ben nyomtatott először réznyomatással készült bélyeget (Petőfi sorozat) (4. ábra).



4. ábra. Réznyomatással készült Petőfi sorozat (1949)

A bélyeg grafika

A bélyeg grafikai tervezésének nehézsége abból adódik, hogy a bélyeg egyszerre tölti be az érték cikk és a miniatűr művészi alkotás funkcióit. A kibocsátó pályázatot ír ki, valamely általa meghatározott témában. A terv elkészítésénél a tervezőnek figyelembe kell vennie a bélyegméretet, a példányszámot és a nyomtatási eljárásokat, amivel a bélyeg készülni fog (1). A bélyegterv két fő mérete a perforációs méret és a képméret (5. ábra).



Bélyegábra méretei: a) szélesség; b) magasság; c) bélyegmagasság

Különleges bélyegalak: egyenlő oldalú (60°-os) háromszög

5. ábra. A bélyegábra méretei
a) szélesség, b) magasság, c) bélyegmagasság

A képméreten belül kell elhelyezni a fő- és mellékmotívumok mellett a szükséges feliratokat, az értékjelzést, az impresszumot, a grafikus és az egyéb közreműködők nevét. A tervezés során a művésznek figyelembe kell vennie a nyomtatás és a bélyegkikészítés követelményeit.

A bélyegpapír

Mint minden nyomtatvány esetében, a bélyeggyártásban is meghatározó szerepe van a nyomathordozónak. Az első bélyegeket kézi készítésű finom rongypapírra nyomtatták az 1740-es években. A gyártási folyamat közben a papír fehéritésére a zúzalékhoz kékítő szert tettek. A legvékonyabb papír, amelyből bélyeg készült a hártypapír nevű selyempapír volt (1862-ban Új-Zélandon, 1876-ban Transzvámban alkalmazták) (3). A bélyegpapír a kereskedelemben nem kapható, mivel a bélyeg érték cikk szerepét tölti be, a papírgyárak külön rendelésre, úgynevezett „biztonsági” nyomdák részére gyártják. Az idők során a különböző bélyegnyomatási eljárásokhoz más-más tulajdonságú papírt használtak. A réznyomatású eljáráshoz fehéritett rongyot tartalmazó alapanyagból készített, enyvezés és töltőanyag nélküli, laza szerkezetű, puha tapintású, nagymértékben szívóképes (porózus) papírfajtát használtak.

Felhasznált irodalom

1. Nikodém Gabriella - Szabó Jenő: A magyar bélyeg története, Kossuth Kiadó 2010
2. Surányi – Visnyovszki: A magyar bélyegek kézikönyve. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.